

УДК 316.42:334.72(477)"364"

Теслюк Софія,
кандидат економічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0003-2364-0257
e-mail: Tesliuk.Soffia@vnu.edu.ua

Демчук Ірина,
здобувач освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк; e-mail: demchuk.iryna2019@vnu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-116-125>

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено розвитку соціального підприємництва в Україні, зокрема, в умовах воєнного стану.

В роботі представлено теоретичні підходи до визначення дефініції «соціальне підприємництво», зокрема виокремлено найбільш вживані підходи: загальний, інноваційний, орієнтований на проблеми та змішаний. Запропоновано більш повне тлумачення даної категорії, що охоплює кожен з перелічених підходів.

Наведено основні відмінності соціального підприємництва від традиційного бізнесу та благодійної організації. Зазначено, що на сьогодні день в Україні соціальне підприємництво ще не визнаним у правовому полі, але досить успішно функціонує. Показано регіональну нерівномірність розміщення соціальних підприємств.

Виділено характерні ознаки соціального підприємництва та запропоновано власні критерії визначення соціальних підприємств.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціально відповідальний бізнес, соціально вразливе населення, соціальний ефект, розвиток соціального підприємництва, воєнний стан, соціальні проблеми.

Tesliuk Sofia,
PhD in Economics,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Department of Finance,
Lutsk

Iryna Demchuk,
Applicant for the speciality «Finance, Banking and Insurance»,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk

DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

There are many social problems in Ukraine, the number of which has only increased with the advent of war. Even after the end of hostilities, the number of victims will grow for a certain period, and jobs will become less. Unfortunately, the state, due to the difficult economic situation, will not be able to solve all the problems of socially vulnerable people. Therefore, it is necessary to look for new innovative approaches to solving acute social problems in order to avoid social crisis in Ukrainian society in the future. Social entrepreneurship is developing to some extent as a response to the current difficult economic situation. The use of business approaches in the social sphere is widespread in the world, in addition, it can become one of the main tools of social policy, removing a certain burden from it.

The purpose of this research is to study the existing potential for the functioning and development of social entrepreneurship in Ukraine under martial law as a tool for solving existing social problems.

The article investigates the development of social entrepreneurship in Ukraine, in particular, under martial law.

The paper presents theoretical approaches to the definition of "social entrepreneurship", in particular, the most commonly used approaches: general, innovative, problem-oriented and mixed. A more complete interpretation of this category is proposed, covering each of the listed approaches.

The main differences between social entrepreneurship and traditional business and charitable organization are presented. It is noted that today in Ukraine social entrepreneurship is not yet recognized in the legal field, but it functions quite successfully. The regional unevenness of the location of social enterprises is shown.

The characteristic features of social entrepreneurship are highlighted and own criteria for defining social enterprises are proposed.

The activities of social enterprises contribute to solving the problems of vulnerable segments of society, in particular their employment and social adaptation, this activity has a positive impact on the economic development of our country. Despite the existing support and opportunities for the development and functioning of social business in Ukraine, social entrepreneurship requires the creation of a legal framework that would clearly distinguish the activities of social enterprises from any other organizations and regulate their activities.

Key words: social entrepreneurship, socially responsible business, socially vulnerable population, social effect, development of social entrepreneurship, martial law, social problem.

Постановка проблеми та її значення. В Україні існує велика кількість соціальних проблем, число яких лише зросло з приходом війни. Навіть по закінченню воєнних дій, певний період кількість постраждалих зростатиме, а робочих місць ставатиме менше. На жаль, держава, через складну економічну ситуацію, не зможе вирішити всі проблеми соціально вразливих людей. А отже, вже зараз необхідно шукати нові інноваційні підходи до вирішення гострих соціальних проблем, аби уникнути соціальної кризи в українському суспільстві в майбутньому.

Комерційні підходи у соціальній сфері широко розповсюджені у світі й добре зарекомендували себе в багатьох країнах, адже такі ініціативи мають фінансову стійкість і значний соціальний ефект. Через недостатню кількість ресурсів в державному бюджеті й відсутність фінансування, громади й окремі їх представники шукають найкращих сучасних рішень, що відповідають поставленим перед ними викликам, задля вирішення власних проблем.

Таким чином, соціальне підприємництво розвивається певною мірою як реакція на поточну складну економічну ситуацію. Застосування бізнес підходів в соціальній сфері широко розповсюджене у світі, крім того, воно може стати одним з основних інструментів соціальної політики, знявши з неї певний тягар.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних підходів щодо дефініції «соціальне підприємництво», вивченням його практичних аспектів та теоретичних основ, а також взаємодії держави та суспільства через соціальне підприємництво присвячено чимало напрацювань як вітчизняних, так і закордонних науковців. Серед них слід відзначити: З. Галушку, Л. Долуду, А. Корнецького, М. Наумову, В. Назарука, А. Свинчука, В. Смаля, Ю. Кірсанова, Робінсона, Т. Лайонса, Дж. Мейра, Шт. Пеня Кіка, К. Хокертса та ін..

Поява нових та стрімке збільшення вже наявних соціальних проблем у країні, спричинених воєнними діями на території України, кидає виклик не лише державі, а і соціальним підприємцям, роль яких сьогодні набула критично важливого значення та вимагає подальшого вивчення і додаткових досліджень щодо пошуку нових інноваційних рішень проблем соціального значення та удосконалення наявних підходів щодо визначення соціального підприємництва.

Мета і завдання статті. Метою даного дослідження є вивчення наявного потенціалу функціонування та розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану як інструменту вирішення існуючих соціальних проблем.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Незважаючи на те, що явище соціального підприємництва існує вже понад 70 років та досить відоме науковій спільноті, єдиного підходу щодо визначення сутності даного поняття досі немає. Тому, узагальнюючи низку вже існуючих трактувань, варто виділити 4 найбільш вживані підходи щодо визначення терміну «соціальне підприємництво» (СП), а саме: загальний, інноваційний, орієнтований на проблеми та змішаний (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи щодо визначення поняття «соціальне підприємництво»

Назва	Автори	Характеристика
Загальний	А. Фоулер, Е. Шоу, Г. Морт, Дж. Вірвардена.	Діяльність підприємства, кінцевим результатом якої завжди є досягнення соціальної мети.
Інноваційний	Х. Стівенсон, С. Вурро, Дж. Мейр, Е. Остін, Ф. Перріні, Е. Нобoa, Дж. Вей-Скіллен.	Включає діяльність неприбуткових організацій та державних соціальних установ, які використовують у своїй діяльності інновації.
Орієнтований на проблеми	К. Лідбітер.	Діяльність підприємства, орієнтована на конкретну соціальну групу (люди із алко- чи нарко- залежністю, люди з інвалідністю, безхатченки) чи проблему (екологія тощо).
Змішаний	Дж. Робінсон, А. Макміллан, Я. Рогалін.	Діяльність підприємства являє собою комбінацію соціальних та комерційних результатів, що значно звужує сферу його діяльності через наявність бізнес-складових.

Джерело: розроблено авторами на основі [1]

З вищезазначеного, можна зробити висновок про різнобічність даної категорії та сформулювати більш повне тлумачення, що охоплюватиме кожен з перелічених підходів. А саме: соціальне підприємництво – це такий вид комерційної або некомерційної підприємницької діяльності, котрий за допомогою інноваційних технологій та різних методів управління реалізує соціальні місії та задовольняє потреби певних верств населення.

Створення та розвиток соціальних підприємств пов'язані з потребами, які держава наразі не може повністю задовольнити з різних причин та є своєрідною відповіддю населення на соціальні проблеми. Саме мета створення бізнесу є основною відмінністю класичного підприємства від соціального (табл. 2). Оскільки класичне підприємство здійснює свою діяльність задля отримання прибутку, а соціальний аспект може існувати лише як побічний продукт. Головним же результатом діяльності другого випадку є вирішення соціальних завдань. А отже, навіть якщо бізнес систематично віддає 10 % доходу на соціальні потреби, це не робить його соціальним.

Таблиця 2

Основні відмінності соціального підприємництва від традиційного бізнесу та благодійної організації

Соціальне підприємництво	Комерційний бізнес	Благодійна організація
- Головною метою діяльності є соціальна місія; - Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; - Отриманий прибуток реінвестується.	- Головною метою діяльності є максимізація прибутків; - Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; - Отриманий прибуток розподіляється між власниками.	- Головною метою діяльності є соціальна місія; - Залежить від зовнішніх джерел фінансування, так званих донорів; - Є неприбутковою організацією.

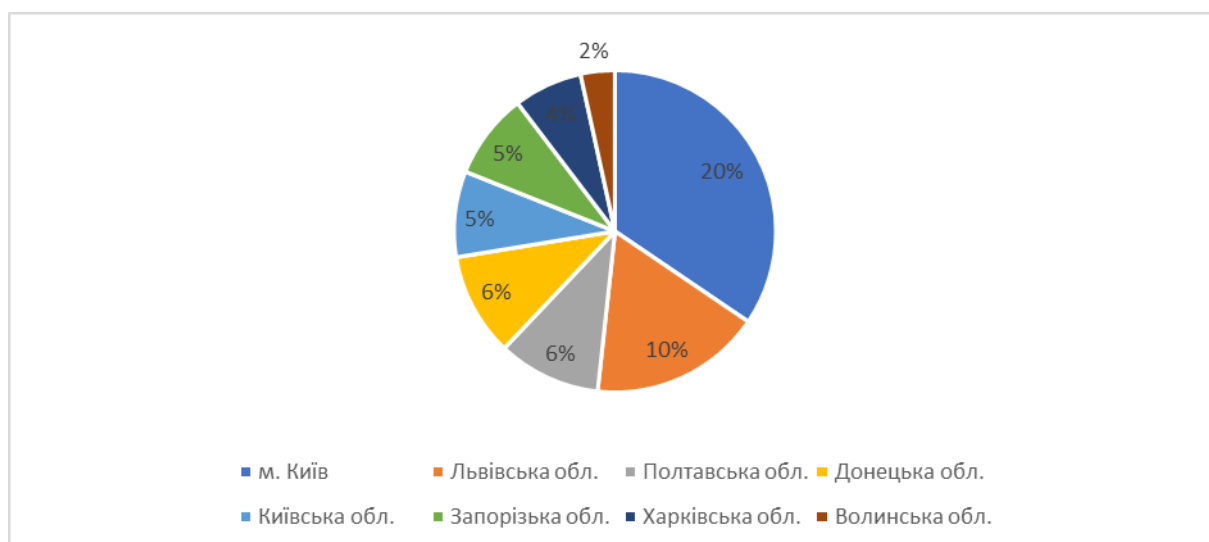
Джерело: розроблено авторами на основі [2]

На сьогоднішній день в Україні, на жаль, соціальне підприємництво ще не є легалізованим, тобто, юридично не визнаним у правовому полі, однак, не дивлячись на це, воно існує та досить успішно функціонує.

Так, станом на серпень 2021 року в країні налічувалося близько 1000 соціальних підприємств. Географія розповсюдження яких, охоплювала всю Україну (рис. 1).

Так, найбільша частка соціальних підприємств належала Києву, трохи менше було розміщено у Львівській області, натомість Волинська область мала найменший показник, який становив 2% від загальної кількості соціальних підприємств України.

За останні два роки кількість соціальних підприємств України зросла на 60 %, що було зумовлено нестабільністю зовнішнього середовища, спричиненого пандемією COVID-19, а також введенням воєнного стану та бойових дій на значній території України. Ці події призвели до стрімкого зростання безробіття, збільшення кількості незахищених верств населення, послаблення соціального захисту. У підсумку, за даними соціологічної групи «Рейтинг», станом на кінець квітня 2022 року трохи менше половини (41%) українців втратили роботу через війну, 32% працюють у звичайному режимі, 24% – дистанційно або частково, а лише 3% – знайшли собі нову роботу. Переважна більшість безробітних – це жителі східних регіонів України. Такий високий показник свідчить про те, що майже половина українців втратила постійне джерело доходу, яке могло б задовольнити основні людські потреби, забезпечити відчуття безпеки та зменшити тривогу щодо невизначеного майбутнього. Отже, за даними опитування, через війну економічне становище 42% українців значно погіршилося [4].

Рис. 1. Регіональний розподіл соціальних підприємств в Україні

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Безробіття несе за собою низку інших як соціальних, так і економічних наслідків. А саме: загострення криміногенної ситуації; підвищення соціальної напруженості; зростання захворюваності населення; збільшення соціальної диференціації; зниження трудової активності та скорочення рівня виробництва; підвищення навантаження на бюджет в розрізі виплат на допомогу безробітним; зниження рівня добробуту населення зниження надходжень до державного бюджету [5]. Виникає потреба у нестандартних рішеннях та соціальних інноваціях, котрі може запропонувати нам соціальне підприємництво. Адже, поряд з властивими традиційному бізнесу якостями, як от фінансова самостійність, ризиковість, інноваційність та масштабність, соціальний підприємець виокремлює проблему, з якою частина населення змиралася і сприймає як даність із тих чи інших причин, та сам розробляє і впроваджує новий спосіб вирішення проблеми, що має вигляд послуги чи

продукту. Таким чином, соціальне підприємництво дає змогу частково та динамічно вирішувати гострі проблеми суспільства [6].

Таким чином, варто виділити характерні ознаки соціального підприємництва. А саме:

1. Чітко визначена соціальна мета в статутних документах компанії та можливість вимірювання її соціальної значимості. Так, згідно з даними аналітичного звіту з економіко-правового аналізу соціального підприємництва в Україні в рамках проекту «EU4Youth», переважна більшість вітчизняних соціальних підприємств окреслюють свою соціальну місію у статуті або виступають із відкритою публічною декларацією про це. Відтак, більшість задекларованих місій соціальних підприємств в Україні пов'язані з соціальною діяльністю у сфері соціальної та економічної інтеграції осіб із соціально вразливих категорій населення [7].

2. Зосередженість соціальних підприємств на працевлаштуванні соціально незахищених верств населення, виробництві необхідних товарів та наданні соціальних послуг (інформаційні, консультаційні, юридичні тощо) соціально вразливим категоріям населення, акумулюють фінанси для соціальної діяльності та для реінвестування у власну діяльність. Крім того, велика увага у діяльності соціальних підприємств приділяється залученню молоді, вирішенню гендерних питань тощо. Незважаючи на це, жорсткої сегментації за видами діяльності серед соціальних підприємств немає. Тобто, одне підприємство може займатись різними видами діяльності одночасно.

3. Діяльність соціальних підприємств є одним із основних інструментів суспільства у вирішенні економічних, екологічних та соціальних проблем. Так, у 2020 році результативність соціально відповідального у сфері працевлаштування становила 87500 працевлаштованих осіб. Це 22% від всіх працевлаштованих осіб за рік по всій країні і становить у середньому 250 працевлаштованих осіб на одне профільне соціальне підприємство, 2% з яких займають соціально незахищені категорії населення (особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани АТО). Окрім того, ще 17,1% осіб, що належать до соціально вразливого населення України, отримали соціальні послуги за рахунок діяльності СП.

4. Підтримка та стимуляція соціального бізнесу з боку держави. Наявність різного роду організацій підтримки соціальних підприємств, інвесторів, мереж та програм фінансування, підтримки з боку університетів і менторів відіграє важливу роль в подальшому розвитку та розгалуженні соціальних інновацій.

Так, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.2022 р. № 331 всі роботодавці, окрім бюджетної сфери, які надають роботу внутрішньо переміщеним особам, мають право на компенсацію у розмірі 6 500 грн за кожну внутрішньо переміщену особу протягом двох місяців. Також існують певні податкові пільги до припинення чи скасування воєнного стану на території України, зокрема: ФОП 1 та 2 групи можуть не сплачувати єдиний податок, а для платників єдиного податку третьої групи відсоткова ставка єдиного податку замість існуючих 5% для неплатників ПДВ і 3% для платників, становить 2 % від доходу. Крім того, ПДВ за цей період відповідні фізичні особи-підприємці можуть і не сплачувати зовсім. Це зумовлено тим, що Податковим законодавством України встановлено, що платники єдиного податку третьої групи, які використовують особливості оподаткування, звільняються від нарахування, сплати та подання податкової звітності з ПДВ з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України [13]. За умови, що майбутній підприємець є безробітним та належить до числа членів малозабезпеченої сім'ї відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 397 держава гарантує надання одноразової безвідсоткової поворотної допомоги для організації підприємницької діяльності, а саме, для закупівлі обладнання та матеріалів для організації власного бізнесу та здобуття економічної самостійності. Крім того, на порталі Дія відновили можливість автоматичної реєстрації ФОП у Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що значно спростило процедуру створення власного бізнесу. Підтримка соціального бізнесу відбувається і з боку органів місцевого самоврядування, реалізація

якої відбувається в межах програм підтримки середнього та малого бізнесу. Для прикладу в окремих регіонах така підтримка представлена:

- відшкодуванням відсоткових ставок за підприємницькими кредитами;
- наданням, так званих, «маркетингових ваучерів»;
- відшкодуванням 50% вартості участі у різноманітних міських, всеукраїнських та міжнародних виставках;
- роботою центрів підтримки підприємництва, консалтингових центрів допомоги як для початківців, так і для вже діючого бізнесу;
- соціальними замовленнями;
- наданням в оренду приміщень за пільговими ставками [7].

5. Співпраця з міжнародними фондами, організаціями та наявність грантових програм. Чудовим прикладом міжнародної співпраці щодо підтримки соціального підприємництва виступає проєкт під назвою «EUnlocking», який реалізується Інститутом імені Густава Штреземана та «Pro NGO!» (Німеччина), «Egalite International» (Україна), організацією «AXA Management Consulting», Асоціацією «ECO-RAZENI та Національним центром допомоги та інформування для НУО в Молдові «CONTACT». Крім того, в рамках програми EU4Youth проєкт софінансується Європейським Союзом [11]. Метою діяльності проєкту EUnlocking В Україні є:

- утвердження та визначення соціального підприємництва на законодавчому рівні;
- мотивація молоді до розробки власних соціальних стартапів;
- підвищення визнання значення внеску соціального підприємництва у соціальну інклюзію та зменшення нерівності через співпрацю та здійснення інформаційних кампаній;
- полегшення доступу до інформації та обміну найкращими практиками з реалізації соціального підприємництва шляхом створення приватної групи соціальних підприємців Facebook в Україні (станом на сьогодні дана група налічує 1300 учасників);
- збільшення потенціалу молодих соціальних підприємців шляхом проведення локального навчання, онлайн-курсів щодо найважливіших та актуальних тем соціального підприємництва;
- підтримка молодих соціальних підприємців у віддалених районах України через надання різного роду юридичних та фінансових консультацій, психологічної та методичної підтримки, просування, допомогу у встановленні зв'язку між соціальними підприємствами та їх потенційними клієнтами, інвесторами, наставництва тощо [11].

Також, Українським соціальним венчурним фондом була запущена Грантова програма швидкого реагування для соціальних підприємств. Вона зосереджена на підтримці функціонування соціальних підприємств в умовах воєнного стану, котрим потрібно перетворити своє виробництво й акцентувати свою увагу на потребах цивільного населення чи інших осіб, що постраждали внаслідок військових дій і, таким чином, вирішувати гострі проблеми різних вразливих соціальних груп населення та продовжувати свою діяльність в умовах воєнного стану [12].

В Україні функціонує Міжнародний фонд «Відродження», який існує у рамках проєкту «EU4USociety» та співпраці з Європейським Союзом, що проводить конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва». Його метою є зміцнення діючих соціальних підприємств в країні, популяризації соціального підприємництва як такого та створення позитивної практики залучення соціальними підприємствами коштів спільноти для створення нових або розширення діючих соціальних підприємств [8]. Фінансування проєктів в рамках даного конкурсу здійснюється за рахунок співпраці Фонду та різних краудфандингових платформ, таких як «Спільнокошт». «Спільнокошт» – це мережевий інструмент фінансування проєктів, що пропонує соціальним інноваторам та творчим людям звернутися за підтримкою до аудиторії, яка зацікавлена в реалізації їхнього проєкту. Щодня на платформі «Спільнокошт» чекають на фінансову підтримку десятки проєктів та соціальних програм [9]. Це своєрідний інструмент колективної співпраці звичайних, що мають можливість виступати в ролі донора та добровільно об'єднувати власні кошти чи інші наявні в них ресурси задля підтримки інших людей чи організацій, що є дуже ефективним в сучасних умовах

функціонування соціальних підприємств в Україні. Підтримку соціальному підприємництву надають також «Фонд Східної Європи», «Фонд соціальних інвестицій» «Фонд розвитку інновацій» та інші як міжнародні так і вітчизняні організації. Як правило, їхня підтримка реалізується шляхом надання цільового фінансування – грантів. Тобто, фондами на конкурсній основі відбираються проєкти, що відповідають низці поставлених ними вимог. Знаючи критерії до написання заявок, соціальні підприємці можуть успішно залучати кошти міжнародних організацій для вирішення актуальних соціальних проблем громадян.

Окрім фондів існують також благодійні агенції, котрі не лише надають гранти, а й допомагають залучити інших соціальних підприємців задля участі у спільних проєктах. Прикладом таких організацій в Україні виступають TESIS, Save the Children, IREX, Інститут «Відкрите суспільство» тощо.

У підтримці соціальних ініціатив також бере участь «Shelter Ukraine», що займаються допомогою цивільним під час війни, а саме: облаштовують прихистки для ВПО в більш безпечних регіонах, поширюють медикаменти та харчі в гарячих точках, а також евакуюють людей. Реалізацією даного проєкту займаються аж три організації: SILab Ukraine, VPLYV та Тепле Місто за підтримки Valores Foundation (Польща). Дана ініціатива бере свій початок з 28 лютого 2022 року, і за цей час їй вдалося допомогти понад 23 000 українців, що постраждали від війни, і зібрати понад 400 000 євро [10].

Успішним прикладом соціального підприємництва в Україні виступає проєкт «Veterano Group», засновником якого є ветеран АТО Леонід Остальцев. Метою соціального бізнесу є допомога українським військовим, які повертаються з війни та адаптуються до цивільного життя. Інші ветерани АТО/ООС, можуть відкривати свій бізнес за франшизою Veterano. Плата за неї символічна, але отримати її можуть тільки бійці, які повернулися до мирного життя.

На сьогодні франшиза об'єднує мобільні точки і кав'ярні Veterano Coffee, монокондитерську Veterano Brownie, бар Veterano Bar, охоронну фірму Veterano Guard, сервіс таксі Veterano Cab, Veterano Energy, що встановлює сонячні електростанції а також піцерії в шести містах України — Києві, Борисполі, Одесі, Івано-Франківську, Кривому Розі та Маріуполі. Розвивається також і сервіс доставки Veterano Pizza Delivery. Частина прибутку власники спрямовують на допомогу сім'ям загиблих українських воїнів. Відвідувачі піцерій також можуть залишити підвішені піци — оплатити замовлення для поранених військових у шпиталях або бійців воєнних дій на фронті.

Незважаючи на те, що рух соціального підприємництва активно поширюється в Україні та навіть має підтримку як з боку держави, так і з боку міжнародних організацій та установ на шляху його реалізації зустрічається безліч перешкод. Насамперед, через відсутність законодавчого врегулювання соціального підприємництва в Україні вони вимушені відкрито конкурувати зі звичайними комерційними підприємствами. А формування соціального значення несе за собою додаткові витрати, що їхню знижує конкурентоспроможність порівняно з комерційними підприємствами.

Так, якщо мережа кав'ярень намагається працевлаштовувати ветеранів АТО/ООС, котрі не мають відповідного досвіду, з метою їхньої реінтеграції на ринку праці, то мусить нести додаткові витрати для їхнього навчання та, можливо, подолання ПТСР. Зрозуміло, що в такому випадку звичайні комерційні кав'ярні поруч матимуть фінансову. Або якщо фермерське господарство віддає частину свого врожаю для благодійної їдальні, то відповідно недоотримує прибуток.

Оскільки, формування соціальної цінності зменшує видатки держави на подолання соціальних проблем, для збалансування конкурентної спроможності соціальних та звичайних комерційних підприємств різні країни створюють відповідну законодавчу базу, яка сприяє розвитку соціальних підприємств. Таке рішення обрали США, Великобританія, Італія, Німеччина, Польща, Литва та багато інших. Однак, беручи до уваги відсутність єдиного підходу до визначення соціального підприємництва, кожна з країн пішла трохи різними шляхами, закріплюючи визначення соціального підприємництва та закладаючи механізми збалансування їхньої конкурентоспроможності на законодавчому рівні.

Також за кордоном ж практикується наявність національної мережевої організації (платформи) з підтримки соціально відповідального бізнесу. У Німеччині – це SEND, у Португалії – EsLider, у Великої Британії - Social Enterprise UK. Будучи частиною такої мережі, соціальні підприємці

отримують вигоду від спільного обміну різноманітних ноу-хау всередині громади, а також додаткові джерела фінансування для розбудови наявного потенціалу. Крім того, приналежність до таких мереж надає соціальним підприємствам можливість впливати на рішення зацікавлених сторін. Тобто, політиків, можливих інвесторів, державного сектору та ін. Також як бонус, соціальні підприємці отримують можливість співпраці та відсутність конкуренції у даній галузі.

Україні необхідно знайти власний підхід, беручи до уваги особливості економічного стану нашої країни. Попередні спроби вирішити дану проблему були невдалими, що зумовлено неготовністю сформулювати такі механізми, які б не дозволяли звичайним комерційним підприємствам маскуватися під соціальні та користуватись відповідними пільгами. Найбільш близьким для нас механізмом може стати європейський досвід соціального підприємництва. Яскравим прикладом є Велика Британія, де 62 000 осіб (3,3 % всього населення) задіяні у соціальному підприємстві та громадяни якої не ототожнюють поняття бізнесу та соціального напрямку. Саме тому у Social Enterprise UK представлені конкретні ознаки соціального підприємництва:

- чітко визначена та зафіксована в установчих документах соціальна та/або природоохоронна місія;
- повна автономність від держави;
- акумулювання більшості своїх коштів за рахунок торгівлі;
- реінвестування переважної частини отриманого прибутку;
- спрямування понад 50 % отриманого прибутку на досягнення соціальної цілі;
- контроль за управлінням більшістю в інтересах соціальної місії;
- підзвітність та прозорість.

Та беручи до уваги особливості функціонування соціального підприємництва в Україні, ми вважаємо доцільним запропонувати власні критерії соціальних підприємств:

- не менше ніж 50 % персоналу підприємства становлять працівники з уразливих груп населення (учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, багатодітні сім'ї, реабілітовані люди із залежностями);
- мінімум 20 % отриманого прибутку розподіляється на фінансування послуг для соціально вразливих груп або на підтримку соціальних, культурних чи екологічних ініціатив;
- Комбінація попередніх двох критеріїв. Тобто, щонайменше 10 % отриманого прибутку спрямовані на соціальні цілі, та мінімум 10 % працівників підприємства належать до соціально вразливих груп населення.

Таким чином, спрямування вагомої частини прибутку (понад 20 %) на досягнення обраної підприємством соціальної місії та працевлаштування значної частки соціально вразливих груп населення ознакою того, що дана організація створюється не для власників чи акціонерів та вирішить проблему з маскуванням комерційних підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах складної економічної ситуації та воєнного стану в Україні соціальні підприємці змогли згладити частину гострих проблем у суспільстві та прискорити їх вирішення. Діяльність соціальних підприємств сприяє вирішенню проблем незахищених верств суспільства, зокрема їх працевлаштуванню та соціальній адаптації, ця діяльність позитивно впливає на економічний розвиток нашої країни. Соціальні підприємства можуть вирішувати завдання, які не під силу державі та решті секторам економіки. Попри складні умови діяльності більшості установ та організацій України в умовах воєнного стану, зараз вживаються певні заходи щодо фінансової, організаційної та інформаційної підтримки вітчизняного соціального підприємництва як зі сторони держави, так і міжнародних організацій. Соцпідприємства можуть працювати за рахунок грантів, пожертв, державних субсидій та навіть при релігійних установах. Це створює вагомий потенціал для розвитку соціального підприємництва в Україні, тим самим покращуючи соціальне життя, значно допоможе у виході з соціально-економічної кризи та забезпечить подальший розвиток країни в цілому. Та незважаючи на наявну підтримку та можливості щодо розвитку та функціонування соціального бізнесу в Україні, соціальне підприємництво потребує створення законодавчої бази, яка б чітко розмежовувала діяльність соціальних підприємств від будь-яких інших організацій та регулювала їхню діяльність.

Джерела та література

1. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник / А. А. Свинчук та ін. Київ: ТОВ «Підприємство «Віней», 2017. 188 с.
2. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво: Київ, 2017. 54 с.
3. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз *EU4YOUTH – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні 2020*. 37 с. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (дата звернення: 25.09.2022).
4. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022). Соціальна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html (дата звернення: 25.09.2022).
5. Транченко Л. В. Безробіття як соціальна проблема ринкового суспільства. *Економіка та держава*. 2012. № 4. С. 12–15.
6. Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 129–132.
7. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. *EU NEIGHBOURS east. 2020*. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf (дата звернення: 27.09.2022).
8. Конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва». *Міжнародний фонд «Відродження»*. URL: <https://www.irf.ua/contest/konkurs-kraudfanding-dlya-soczialnogo-pidpryemnyctva-2/> (дата звернення: 27.09.2022).
9. Спільнокошт – краудфандинг в Україні : веб-сайт. URL: <https://bigggidea.com/projects/> (дата звернення: 28.09.2022).
10. Соціальне підприємництво у воєнний час: як працює SILab Ukraine. *Медіа великих історій*: веб-сайт. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryemnyctvo-u-voennyj-chas-yak-praczuuye-silab-ukraine/> (дата звернення: 02.10.2022).
11. Як проект EUnlocking підтримує соціальне підприємництво? *EU NEIGHBOURS east* : веб-сайт. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news-and-stories/publications/yak-proyekt-eunlocking-pidtrymuje-soczialnepidpryemnyctvo/> (дата звернення: 03.10.22).
12. Український соціальний венчурний фонд : веб-сайт. URL: <http://usv.fund/for-sp> (дата звернення:)
13. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. *Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (дата звернення: 05.10.2022).
14. Демчук І. В., Теслюк С. А. Проблеми соціально відповідального ведення бізнесу в Україні та шляхи їх розв'язання. Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т. Т. 1. 5 листоп. 2021. Дніпро, 2021. С. 276-277.

References

1. Svynchuk A. A. ta in. (2017) *Sotsialne pidpryemnyctvo: vid idei do suspilnykh zmin* [Social entrepreneurship: from ideas to social changes]. Kyiv: TOV «Pidpryemstvo «Vienei», 188 p. (in Ukrainian).
2. Smal V., Kokot V. (2017) *Shcho slid znaty pro sotsialne pidpryemnyctvo* [What you should know about social entrepreneurship]. Kyiv, 54 p. (in Ukrainian).
3. EU4YOUTH - Rozkryttia potentsialu molodykh sotsialnykh pidpryemtsiv v Moldovi ta Ukraini (2020). *Sotsialne pidpryemnyctvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyi analiz*. [Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis]. Retrieved from: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf.
4. Sotsialna hrupa «Reitynh». *Shoste zahalnonatsionalne opytuvannia: adaptatsiia ukraintsiv do umov viiny (19 bereznia 2022)* [Sixth nationwide poll: adaptation of Ukrainians to the conditions of war (March 19, 2022)]. Retrieved from: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html.

5. Tranchenko L. V. (2012) *Bezrobittia yak sotsialna problema rynkovoho suspilstva* [Unemployment as a social problem of a market society]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], no. 4, pp. 12–15.
6. Ovsianiuk-Berdadina O. F., Krysko Zh. L. (2016) *Sotsialne pidpriemnytstvo yak innovatsiinyi instrument vyrishennia suspilnykh problem: peredumovy stanovlennia ta aktyvizatsii* [Social entrepreneurship as an innovative tool for solving social problems: prerequisites for formation and activation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Uzhgorod National University], vol. 6, part 2, pp. 129–132.
7. EU NEIGHBOURS east. (2020). *Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyi analiz* [Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis]. Retrieved from: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/202011/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf.
8. Mizhnarodnyi fond «Vidrodzhennia». *Konkurs «Kraudfandynh dlia sotsialnoho pidpriemnytstva»* [Crowdfunding for Social Entrepreneurship Competition]. Retrieved from: <https://www.irf.ua/contest/konkurs-kraudfanding-dlya-soczialnogo-pidpryemn>.
9. Spilnokosht – kraudfandynh v Ukraini [The total cost is crowdfunding in Ukraine]. Retrieved from: <https://bigggidea.com/projects/>.
10. Media velykykh istorii.. *Sotsialne pidpriemnytstvo u voiennyi chas: yak pratsiuie SILab Ukraine* [Social entrepreneurship in wartime: how SILab Ukraine works]. Retrieved from: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryemnyctvo-u-voyennyi-chas-yak-praczyuye-silab-ukraine/>.
11. EU NEIGHBOURS east. *Yak proekt EUnlocking pidtrymuie sotsialne pidpriemnytstvo?* [How does the EUnlocking project support social entrepreneur-ship?]. Retrieved from: <https://euneighbourseast.eu/uk/news-andstories/publications/yak-proyekt-eunlocking-pidtrymuye-soczialne-pidpryemnyctvo/>.
12. Ukrainyski sotsialnyi venchurnyi fond [Ukrainian Social Venture Fund]. Retrieved from: <http://usv.fund/for-sp>.
13. Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. *Tyl pratsiuie – Ukraina voiuiie: pidtrymka biznesu v umovakh voiennoho stanu* [The rear is working – Ukraine is at war: supporting business in martial law]. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html>.
14. Demchuk I. V., Tesliuk S. A. *Problemy sotsialno vidpovidalnoho vedennia biznesu v Ukraini ta shliakhy yikh rozviazannia. Ekonomiko-pravovi ta upravlinsko-tekhnologichni vymiry sohodennia: molodizhnyi pohliad: materialy mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii: u 2 t. T. 1. 5 lystop. 2021. Dnipro, 2021. S. 276-277.*

Стаття надійшла до редакції 25.12.2022 р.